

การผลิตซ้ำโครงการขนาดใหญ่ของรัฐและความบอบซ้ำของชุมชน:
กรณีโครงการท่าเรือน้ำลึกสงขลาแห่งที่ 2 อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา
และโครงการท่าเรือน้ำลึกปากบารา อำเภอละงู จังหวัดสตูล

Reproduction of large-scale government projects and
community trauma: A case study of the second deep
seaport project at Chana District, Songkhla Province and
the deep seaport project at Pak Bara, La Ngu District,
Satun Province

อุทัย ปริญญาอุทินันท์^{1*}, สวารินทร์ เบ็ญเด็มอะห์ลี², เทพรัตน์ จันทพันธ์³, อภิศักดิ์ ธีระวิสิษฐ์⁴

Utai Parinyasutinun^{1*}, Sawarin Bendem-Ahlee², Thepparat Jantapan³, Apisak Theerawi

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการฉายภาพให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างนโยบายรัฐ สิทธิและความขัดแย้งผ่าน ความเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อปกป้องทรัพยากรและ สิ่งแวดล้อม และวิถีชุมชน โดยรวบรวมเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2525-2554 จากเอกสารทางวิชาการ งานวิจัย และสื่อสิ่งพิมพ์หลากหลาย เพื่อตรวจสอบและได้ ข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือ ตลอดจนการสัมภาษณ์จากผู้ได้รับผลกระทบ ใช้การวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลดังกล่าว โดยผลการศึกษพบประเด็นสำคัญ กล่าวคือ ประการแรก ข้อมูลการตรวจสอบของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติบ่งชี้ว่าโครงการขนาดใหญ่ ของรัฐจำนวนมากละเมิดต่อสิทธิของชุมชนโดยในกระบวนการประเมินผลกระทบ

1 อาจารย์ประจำภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

2 นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

3 อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

4 อาจารย์ประจำกลุ่มวิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

* Correspondent author: utaiparinyasutinun@hotmail.com

ด้านสังคม หรือด้านสิ่งแวดล้อม หรือด้านสุขภาพมีลักษณะการดำเนินการที่ไม่สมบูรณ์ และขาดความโปร่งใส ประการที่สอง หลายชุมชนได้รับผลกระทบด้านสุขภาพอย่างรุนแรง หรือต้องเผชิญกับสิ่งแวดล้อมที่มีมลพิษ หรือการสูญเสียทรัพยากรสำคัญและกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน ซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงความไม่เป็นธรรมในการแบ่งปันและเข้าถึงทรัพยากร ประการที่สาม การละเมิดต่อสิทธิขั้นพื้นฐานในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของประชาชน โดยส่วนใหญ่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการต่างๆ ขาดความชัดเจนและไม่ครอบคลุมทุกมิติของผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้น ประการที่สี่ การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมยังไม่มีทั่วถึงเท่าที่ควร โดยตั้งข้อสังเกตจากจำนวนคดีความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น อย่างต่อเนื่องเป็นจำนวนมาก ขณะที่พัฒนาการของกระบวนการยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างล่าช้า และประการสุดท้าย โครงการขนาดใหญ่ของรัฐยังคงเกิดขึ้นเพื่อผลิตซ้ำความบอบซ้ำของชุมชน

จากอดีตจวบจนปัจจุบัน หลายฝ่ายพยายามแสวงหาทางออกของปัญหา สำหรับผู้เขียนมีความคิดเห็นว่า การถอดบทเรียนและสร้างองค์ความรู้จากความทรงจำร่วมในอดีต เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่น่าไปสู่การปรับตัวไปในทิศทางเชิงบวกได้ โดยภาครัฐต้องยอมรับชุดความรู้และเข้าใจในความแตกต่างและซับซ้อนของความเป็นชุมชน ตลอดจนควรทบทวนและปรับนโยบายให้สอดคล้องกับบริบทและเงื่อนไขของชุมชน ขณะที่ชุมชนควรเรียนรู้ตนเอง ทั้งในด้านทรัพยากรและการตระหนักในสิทธิของตน เรียนรู้บทเรียนแห่งความบอบซ้ำของชุมชนอื่นในอดีตเพื่อสร้างสำนึกความเป็นชุมชนให้เกิดขึ้นอย่างแน่นแฟ้น ตลอดจนการเรียนรู้กระแสโลก และที่สุดแล้วความรู้จะเป็นอำนาจของชุมชน สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

Abstract

This article illustrates the link between state policy and community rights and conflicts through social movements in protecting community's resources and environment, and its way of life. Events happening between 1982 and 2011 were collected from academic documents, research reports, various printed media as well as data collected from interviewing people affected by the projects in order to cross-check and obtain reliable data.

The data were then analyzed and synthesized. The results of the study revealed some significant issues. First, the data verified by the National Human Rights Commission of Thailand indicate that many large-scale government projects violate community rights due to a lack of complete and transparent process of social, environmental, and health impact assessments. Second, many communities have been seriously affected in terms of health; they have to face with polluted environments, loss of major resources, and affected way of life in the community. These effects reflect injustice in sharing and in access to resources. Third, violations on fundamental right in receiving information; most information about projects lacks clarity and does not cover all the dimensions of the effects that may take place. Fourth, access to the justice process is still limited, as can be seen from the number of cases on environmental conflicts that have been taken place continuously while the development of the justice process on the environment has been very slow. Last, large-scale government projects are still carried out to reproduce community trauma.

From the past to the present, attempts have been made by many parties to find solutions to the problems. As for the author of this article, the lesson should be learned and the body of knowledge should be created from the memories of the past; this can be one way that could lead to positive adaptation. The government sector must recognize the set of knowledge and must understand the differences and complexities of the fact of being a community. Furthermore, the government sector should review and adjust its policy so as to be in line with the context and conditions of the community. The communities themselves should know about themselves in terms of resources and their own rights; they should also learn the lesson of trauma faced in the past by other communities so that they can build awareness of being a community and learn

about globalization. Eventually knowledge will become authority for the community and will strengthen the community, too.

คำสำคัญ: การผลิตซ้ำ ความบอบซ้ำของชุมชน สิทธิชุมชน ความเคลื่อนไหวทางสังคม ความยุติธรรม

Keywords: reproduction, community trauma, community rights, social movement, justice

บทนำ

ประเทศไทยตั้งอยู่ในภูมิภาคแบบป่าฝนเมืองร้อนและมีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งสามารถสะท้อนผ่านการบอกเล่าของชาวบ้านได้ว่า เมื่อราวร้อยปีก่อนมาจนถึงช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ทุกท้องถิ่นในแผ่นดินไทยมีฐานทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ชนิดที่ไม่ต้องดิ้นรนก็มีกินได้เหลือเฟือ แต่ภาพเหล่านี้ค่อยๆ เลือนรางไป ในปัจจุบันด้วยสาเหตุหลายประการ ทว่าสาเหตุสำคัญที่รับรู้กันอย่างกว้างขวางก็คือแนวคิดกระแสโลกาภิวัตน์ ที่ขับเคลื่อนด้วยกลุ่มทุนและได้แทรกซึมสู่สังคมไทย ซึ่งสะท้อนได้จากนโยบายรัฐที่เน้นการส่งเสริมการผลิตภาคอุตสาหกรรมและนโยบายการจัดการทรัพยากรอย่างคุ้มค่าเพื่อตอบสนองภาคการผลิตผ่านโครงการขนาดใหญ่ เช่น การก่อสร้างเขื่อน โรงไฟฟ้า ทำเรื่อน้ำลึก และการให้สัมปทานแก่กลุ่มทุนในการดำเนินกิจการ เป็นต้น ขณะที่ชุมชนต้องประสบปัญหาในการดำรงชีวิต ดังเช่น การสูญเสียอาชีพหรือการที่สัตว์น้ำมีจำนวนลดน้อยลง หรือไม่สามารถหาได้อีกในแหล่งน้ำนั้น ดังกรณีที่เกิดขึ้นกับลุ่มน้ำมูล จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นหนึ่งในลุ่มน้ำสำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือ ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ที่มีอาณาบริเวณในพื้นที่หลายจังหวัดของภาคใต้หรือคลองนาทับซึ่งเป็นคลองขนาดใหญ่ที่สุดของจังหวัดสงขลา หรือลุ่มน้ำสากลงตังกรณีลุ่มน้ำ Chilika ในประเทศอินเดีย โดยต่างต้องเผชิญปัญหาการเสียสมดุลของระบบนิเวศ (Satyawatana, C., 2003; Udaya, 2004; Tanti-witayapitak, W., 2008; Buasai, L., 2009; Masae, A., 2009; *Reviving marine animals in Songkhla Lake*, 2011; Bendem-Ahlee, S., 2011) หรือกรณียายโง่ที่ต้องต่อสู้เป็นเวลายาวนานเกือบ 3 ทศวรรษ จึงได้ผืนนาคืน หรือกรณีชุมชนคลิตี้ล่าง จังหวัดกาญจนบุรี และชุมชนคลองด่าน

จังหวัดสมุทรปราการ ที่ทำรัฐต้องสูญเสียค่าปรับจำนวนมหาศาล ทว่าเทียบไม่ได้เลยกับความสูญเสียของคนในชุมชน นับเป็นเวลากว่า 5 ทศวรรษที่สังคมไทยต้องเผชิญกับปัญหาทรัพยากรเสื่อมโทรมและมลพิษ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน การแย่งชิงทรัพยากรน้ำและ/หรือที่ดินทำกิน และการเสื่อมถอยของภาคเกษตรกรรม

โครงการขนาดใหญ่ของรัฐทั้งประเภทเขื่อน และโรงไฟฟ้า ที่เกิดขึ้นในทุกภูมิภาคและมีหลายโครงการในบางพื้นที่ไม่สอดคล้องกับบริบทชุมชน ดังกรณี จังหวัดราชบุรี เป็นจังหวัดที่มีจำนวนโรงไฟฟ้าไม่น้อยกว่า 6 โรง ซึ่งกล่าวได้ว่ามากที่สุดในประเทศไทย ทั้งที่เป็นเมืองเกษตรกรรม ผู้คนส่วนใหญ่ทำนา ทำไร่ ทำสวน และปัจจุบันมีความเคลื่อนไหวของชุมชนเพื่อต่อต้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าเพิ่มในพื้นที่นี้อีก (Kaewngamprasert, S., 2011) เห็นได้ว่าโครงการเหล่านี้ล้วนก่อผลกระทบต่อชุมชนและหลายโครงการก่อผลกระทบต่อข้อกำหนดตามกฎหมาย ดังกรณี การศึกษาข้อมูลของมูลนิธินโยบายสุภาพะ (Nanthaworakan, S., 2010) เรื่องการวิเคราะห์โครงการโรงไฟฟ้าก๊าซธรรมชาติและชีวมวลที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบรุนแรง และมีข้อเสนอแนะว่าควรกำหนดให้โครงการโรงไฟฟ้าก๊าซธรรมชาติที่มีกำลังผลิตติดตั้ง 700 เมกะวัตต์ขึ้นไป และโครงการโรงไฟฟ้าชีวมวลที่มีกำลังผลิตติดตั้ง 190 เมกะวัตต์ขึ้นไป เป็นโครงการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบรุนแรงตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 67 วรรคสอง เนื่องจากพบว่า โรงไฟฟ้าก๊าซธรรมชาติใช้น้ำและปล่อยก๊าซไนโตรเจนไดออกไซด์เป็นสองเท่าและปล่อยก๊าซเรือนกระจกมากกว่าสามเท่าของโรงไฟฟ้าถ่านหิน ตลอดจนก่อผลกระทบต่อสุขภาพ สร้างมลภาวะทางอากาศที่ฝุ่นละออง และสารซัลเฟอร์ไดออกไซด์อีกด้วย

จากบทเรียนที่ผ่านมา และข้อมูลด้านผลกระทบในทางวิชาการที่ได้เผยแพร่สู่ชุมชน ทำให้ชุมชนขาดความเชื่อมั่นต่อการบริหารจัดการโดยรัฐ ตลอดจนความเชื่อใจต่อนักวิชาการ จึงมีความตื่นตัวในการปกป้องทรัพยากรของชุมชนมากขึ้น หลายชุมชนใช้รูปแบบการต่อรองต่ออำนาจภายนอกด้วยการนำอัตลักษณ์ของชุมชนที่มีอยู่หรือสร้างขึ้นใหม่ เพื่อให้เกิดการยอมรับจากรัฐว่าชุมชนมีอำนาจและพลังในการจัดการทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมโดยตนเองได้ อย่างไรก็ตาม จากสถานการณ์ปัจจุบันกล่าวได้ว่าอำนาจชุมชนยังไม่สามารถท้าทายอำนาจรัฐได้โดยสะท้อนได้จากโครงการขนาดใหญ่ของรัฐที่ยังคงเกิดขึ้นซึ่งเป็นการผลิตซ้ำทั้งในด้านนโยบายภายใต้วิถีชีวิตที่ก้าวไม่พ้นมายาคติที่ถือว่า

รัฐมีอำนาจสูงสุด และยังเป็นการผลิตความบอบช้ำให้กับชุมชน ดังกรณี ชุมชนคลองนาทับ ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่กว่า 4 ศตวรรษ ซึ่งยังต้องเผชิญกับโครงการขนาดใหญ่ทั้งโรงไฟฟ้าและท่าเรือน้ำลึก ซึ่งจะก่อสร้างในพื้นที่ที่รัฐกำหนดไว้คือ หมู่ที่ 5 บ้านบ่อโต๊ะคงหรือบ้านม่วงอน และหมู่ที่ 7 บ้านนาเสมียน ขณะที่วิถีชุมชนส่วนใหญ่ยังคงพึ่งพิงทรัพยากรเป็นหลัก นอกจากนี้โครงการท่าเรือน้ำลึกปากบารา อำเภอลงจู จังหวัดสตูล ที่มีความเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อต่อต้านโครงการ โดยนัยนี้ คำถามจากสังคมจึงเกิดขึ้นว่า ประเทศยังบอบช้ำไม่พอหรืออย่างไร และถึงเวลาแล้วหรือยังที่ควรทบทวนแนวนโยบายแห่งรัฐบนพื้นฐานความเป็นจริงทางสังคม โครงการขนาดใหญ่จากนโยบายรัฐที่ได้ทำลายทั้งวิถีชุมชนและทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม นับจากอดีตสู่ปัจจุบัน ความเดือดร้อนของชุมชนซึ่งได้รับผลกระทบได้แผ่อกเป็นวงกว้าง ภาพการเคลื่อนไหวดิ้นรนต่อสู้ต่อรองชัดขึ้นของชุมชนในรูปแบบต่างๆ ที่มีเป้าประสงค์เพื่อให้ได้มาซึ่ง “สิทธิ” ในการเข้าถึงการใช้ และการอนุรักษ์พื้นที่ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชน และการมีวิถีชีวิตภายใต้สิ่งแวดล้อมที่ดีและปลอดภัยจึงเป็นสิ่งที่ต้องทำความเข้าใจและทบทวนโดยรอบด้าน

สิทธิมนุษยชน สิทธิชุมชน และสิทธิในสิ่งแวดล้อม: บททบทวน

ปัจจุบัน “สิทธิ” เป็นประเด็นที่มีการกล่าวถึงและเรียกร้องเพื่อรักษาผลประโยชน์ของบุคคลหรือชุมชนกัน อย่างกว้างขวาง พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542 ให้ความหมายว่า อำนาจอันชอบธรรม (The Royal Institute of Thailand, 1999) และหากกล่าวถึงในทางกฎหมายซึ่งเกิดจากการวินิจฉัยของศาลฎีกา ตามคำพิพากษาที่ 124/2487 สิทธิได้ถูกนิยามไว้ว่า ประโยชน์อันบุคคลมีอยู่และบุคคลอื่นต้องเคารพหรือได้รับการรับรองและคุ้มครองของกฎหมาย แต่สำหรับนักกฎหมายแล้วจะให้ความหมายว่า อำนาจที่ชอบด้วยเหตุผลและความถูกต้อง หรือเป็นความชอบธรรมที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองแก่ตน (Wongkawe, K., 2007) ทว่า ในอดีตคำว่าสิทธิไม่มีในภาษาไทยมาก่อน แต่ในบริบทสังคมจะมีคำว่า ฮีตหรือจารีตซึ่งเป็นคำเดียวกัน และมีปฏิบัติกันมานานแล้วโดยชุมชนจะเข้าใจความหมายและยอมรับกฎเกณฑ์ของชุมชนกันอย่างเคร่งครัด

กล่าวถึงสิทธิประเภทแรกที่เรียกว่า “สิทธิมนุษยชน” เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่เกิดขึ้นพร้อมกับความเป็นมนุษย์โดยทุกคนจะได้รับสิทธิด้วยความเสมอภาคและ

เท่าเทียม มีสิทธิในชีวิตและร่างกายโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างในเชื้อชาติ สีผิว เพศ อายุ ภาษา ศาสนา สถานภาพทางกาย และสุขภาพ รวมทั้งความเชื่อทางการเมือง หรือความเชื่ออื่นๆ ที่ขึ้นกับพื้นฐานทางสังคม โดยจะได้รับสิทธิด้วยความเสมอภาคและเท่าเทียม และเป็นสิทธิที่ไม่สามารถถ่ายถอดหรือโอนให้กับผู้อื่นได้ (Jamrik, S., 2006; Sriwilai, S., 2007; Jarusombat, S., 2008; United Nation Human Rights, 2011) และเมื่อมีการรวมกันเป็นชุมชนจึงเกิดสิทธิอีกประเภทที่เรียกว่า “สิทธิชุมชน”

ทั้งนี้ชุดความคิดหรือกระบวนทัศน์ของชาวอินเดียนแดง กล่าวได้ว่าเป็นอุดมการณ์สิทธิชุมชนที่มีนัยยะลึกซึ้งและเฉลิยวฉลาดที่ได้รับการยอมรับกันเป็นสากลที่ควรได้ศึกษาและเรียนรู้กันโดยทั่วไป เป็นชุดความคิดที่เกิดจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกา ราวทศวรรษ 1850 โดยหัวหน้าชาวอินเดียนแดงที่เมืองซีแอตเติลได้เขียนจดหมายถึงประธานาธิบดี โดยเนื้อความในจดหมายดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกนึกคิดและโลกทัศน์ที่ชาวอินเดียนแดงมีต่อธรรมชาติและสภาวะแวดล้อม ดังส่วนหนึ่งของจดหมายที่ว่า

“...ท่านจะขอแผ่นดินฟ้าและผืนดินที่เราได้อาศัยอยู่อย่างอบอุ่น ไปจากเราได้อย่างไรกัน? ใบเขียวเล็กตุจขี้มของสน สะท้อนแสงเป็นประกายแวววับ เมื่อหยาดน้ำค้างที่จับอยู่ต้องแสงอรุณในยามเช้า ทุกหาดทรายอันรื่นรมย์ กลุ่มหมอกควันยามเช้าในป่าทึบ แม้แต่เสียงร้องระงมของนกนานาพันธุ์และเหล่าแมลงนานาชนิดในป่า ล้วนเป็นสิ่งที่เราสักการบูชาทั้งสิ้น...” (Satyawatana, C., 2003)

สำหรับประเทศไทย สิทธิชุมชน เป็นวาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้นใหม่เพื่อให้นิยามความหมายที่แสดงถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของชุมชนจากกรณีความขัดแย้งในการจัดการป่าชุมชนทางภาคเหนือ ซึ่งเกิดการต่อสู้เรียกร้องของชุมชนจนเป็นผลสำเร็จ โดยในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้ยอมรับสิทธิของชุมชนในมาตรา 46 แต่ด้วยข้อความ รังท้ายที่ว่า “ทั้งนี้ตามที่กฎหมายกำหนด” ทำให้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ยังมีปัญหาในการนำมาบังคับใช้เพื่อแก้ปัญหาข้อพิพาทที่เกิดขึ้น ดังที่ Kanchanapan, A. (2008) ย้ำว่า สิทธิชุมชนจะไม่เกิดขึ้น ถ้าชุมชนได้รับความเดือดร้อนแล้วไม่สามารถฟ้องร้องหรือร้องเรียนปัญหาได้ จนเป็นที่มาของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ซึ่งได้มีการเพิ่มเติมสิทธิของชุมชนและชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้ครอบคลุมถึงกรณีการรวมตัวกันของบุคคลขึ้นเป็นชุมชน โดยไม่จำเป็นต้องเป็น

การรวมตัวกันมาเป็นเวลานานในมาตรา 66 และเพิ่มเติมให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อนดำเนินโครงการ และชุมชนมีสิทธิที่จะฟ้องหน่วยงานต่างๆ ได้ ในมาตรา 67 (Prokati, K., 2007; Suzuki, P. and Bunnag, C., 2009) เห็นได้ว่าสิทธิชุมชนเป็นแนวคิดที่เน้นถึงการมีส่วนร่วมและความเป็นธรรมเท่าเทียมกันในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ให้ทุกคนในชุมชนมีสิทธิที่จะอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีหรือกล่าวว่ามี “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” นั่นเอง

อนึ่ง สิทธิในสิ่งแวดล้อม เกิดขึ้นครั้งแรกในปี ค.ศ.1960 ยุคหลังศตวรรษที่ 20 ซึ่งยุคที่การพัฒนาทางเศรษฐกิจและกิจกรรมของมนุษย์ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในชั้นวิกฤติ สำหรับสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ หรือสิทธิในความเป็นพลเมืองที่จะได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี สะอาด ปลอดภัยและปราศจากมลพิษ การมีระบบนิเวศที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและมีทรัพยากรสมบูรณ์ให้ได้ใช้ประโยชน์อย่างเพียงพอแก่การดำรงชีวิต การมีสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ตลอดจนการมีสิทธิที่จะปฏิเสธการพัฒนาที่ไม่พึงประสงค์ที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมแก่บุคคลหรือชุมชน (Your Environmental Rights, 2001; Miller, 2002; Hayward, 2005; Demin and Zhengai, 2008; Danald and Dinah, 2011; Lostarnau, et al., 2011) อย่างไรก็ตาม ในทางกฎหมายมีหลักเกณฑ์สำคัญว่า สิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ เมื่อสภาวะแวดล้อมถูกคุกคามหรือทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายลง บุคคลสามารถฟ้องร้องได้โดยไม่ต้องรอให้เกิดความเสียหายหรือเกิดภัยอันตรายต่อชีวิต ทรัพย์สินและสุขภาพ (Environmental law manual, 2005)

ปัจจุบันทั่วโลกได้ตระหนักถึงปัญหาการละเมิดสิทธิในสิ่งแวดล้อมมากขึ้น โดยในปี พ.ศ. 2554 ประชาคมอาเซียนได้ระบุแนวทางการลดความขัดแย้งดังกล่าวโดยการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมสีเขียวและสะอาด ตลอดจนการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพ เป็นต้น (Thepchatree, P., 2011) กรณีประเทศไทยพบว่า แนวโน้มปัญหาความขัดแย้งซึ่งเกิดจากการไม่ได้รับความเป็นธรรมมีตัวเลขสูงขึ้นทุกปี โดยในรอบปี พ.ศ. 2552 มีเรื่องร้องเรียนจำนวน 695 เรื่อง เฉลี่ยเดือนละ 58 เรื่อง และเมื่อจำแนกข้อมูลตามประเภทสิทธิที่มีการร้องเรียนพบว่า เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนในชีวิตและร่างกายสูงที่สุด จำนวน 133 เรื่อง คิดเป็น ร้อยละ 20.59 โดยรองลงมาเป็นการกระทำการละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรม จำนวน 116 เรื่อง คิดเป็น

ร้อยละ 17.96 (National Human Rights Commission of Thailand, 2009) และปัจจุบันก็ยังคงมีความเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อปกป้องทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมปรากฏให้รับรู้รับทราบกันโดยทั่วไป

ความเคลื่อนไหวทางสังคมกับการปกป้องทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

การกำหนดแผนการพัฒนาประเทศนั้นเริ่มตั้งแต่สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในปี พ.ศ. 2493 ซึ่งมีการจัดตั้ง สภาเศรษฐกิจแห่งชาติ และต่อมาได้มีการปรับเปลี่ยนชื่อหน่วยงานจนปัจจุบันคือ คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยทำหน้าที่จัดทำแผนซึ่งนับจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) ถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) จะเป็นเวลาที่มุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลักก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมภายใต้การจัดการทุกอย่างโดยรัฐซึ่งถืออำนาจเหนือชุมชนจึงส่งผลให้เกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นในสังคม เมื่อก้าวสู่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) จึงเริ่มปรับกระบวนทัศน์ในการพัฒนาโดยเน้นคนเป็นศูนย์กลางและให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้น (Termpittayapaisit, A. and Pha-em, T., 2009) ทว่าปัญหาที่สะสมมากกว่า 4 ทศวรรษเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประเทศไทยต้องประสบปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงในปี 2540

จากบทเรียนวิกฤติทางเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อประเทศในภาพรวม โดยเฉพาะปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม วิกฤติของระบบนิเวศและการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ (Bello, W, et al., 2002) และจากการเปิดเผยสถานการณ์สิ่งแวดล้อมโดยสำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติ ปี พ.ศ. 2553 พบว่าสภาพโดยรวมของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอยู่ในสภาวะวิกฤติ ทั้งป่าไม้ถูกบุกรุกและทำลาย ไฟไหม้ป่าอย่างต่อเนื่อง ดินเสื่อมโทรมในระดับวิกฤติจำนวนกว่า 35 ล้านไร่ และปัญหาน้ำเพื่อการบริโภคมีการปนเปื้อนของโลหะ สารปนเปื้อนและเชื้อโรคสายพันธุ์ใหม่ที่เป็นสาเหตุสำคัญของการเกิดโรคร้ายที่ส่งผลต่อสุขภาพของคนไทย (So Pho reveals 35 million rai of critical land degradation, 2011) จนเป็นผลให้หลายชุมชนตระหนักถึงสิทธิและทรัพยากรของตนเอง และลุกขึ้นมาต่อสู้ต่อรองขัดแย้งกับอำนาจรัฐผ่านความเคลื่อนไหวทางสังคมในรูปแบบต่างๆ โดยรูปแบบที่ปรากฏชัด

ในสังคมคือการชุมนุมประท้วง กล่าวได้ว่าเป็นรูปแบบสุดท้ายที่ชุมชนรากหญ้าเลือกใช้
ในกระบวนการต่อสู้ตนเอง

จากกรณีความขัดแย้งเพียงบางส่วนที่เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดการเคลื่อนไหว
ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง (ตารางที่ 1 และ 2) สะท้อนถึงความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นใน
สังคม และความล้มเหลวในภาคปฏิบัติของการดำเนินการในกระบวนการต่างๆ เมื่อมี
โครงการขนาดใหญ่ของประเทศ เช่น การเปิดรับฟังความคิดเห็นสาธารณะ การประเมิน
ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม การประเมินผลกระทบด้านสังคม และการประเมินผลกระทบ
ด้านสุขภาพ เป็นต้น

นั่นคือ หากกระบวนการเหล่านี้มีประสิทธิภาพจะทำให้การดำเนินโครงการ
เป็นธรรมกับทุกฝ่ายและลดความขัดแย้งลงได้ แต่ถ้าขาดความสมบูรณ์ก็จะกลายเป็น
เพียงกิจกรรมการรับฟังความคิดเห็นเท่านั้น (Prempiyawat, S., 2007) ทว่า ที่ผ่านมา
หากมีโครงการขนาดใหญ่เกิดขึ้น มักพบว่าการให้ข้อมูลข่าวสารมีลักษณะไม่ครอบคลุม
และไม่ทั่วถึง โดยการมีส่วนร่วมในการรับฟังเสียงภาคประชาชนเมื่อนำมาใช้ในระดับ
ชุมชนท้องถิ่นมักล้มเหลว (Parasuraman, 2001; Soma and Vatn, 2009; Tilt,
Braun, and He, 2009; Bendem-Ahlee, S., 2011) เช่นเดียวกับข้อมูลการทบทวน
ผลกระทบกรณีโครงการขนาดใหญ่ประเภทเขื่อนของคณะกรรมการเขื่อนโลกเมื่อเดือน
กันยายน พ.ศ. 2544 ซึ่งมีข้อสรุปว่าเขื่อนปากมูลของประเทศไทยล้มเหลวในทุกด้าน
(Santiwuthimethi, W., 2000)

ตารางที่ 1 สถานการณ์ความเคลื่อนไหวทางสังคมจากผลกระทบโดยนโยบายรัฐ
ปี พ.ศ. 2525-2543

กรณีความขัดแย้ง	ปี พ.ศ.	รายละเอียดโดยสังเขป
เขื่อนน้ำโจน จังหวัดกาญจนบุรี	2525-2541	ความล้มเหลวของการยื่นเสนอโครงการสร้างเขื่อนในเขตป่า ขึ้นในภาคตะวันตกของประเทศไทย
เขื่อนปากมูล จังหวัดอุบลราชธานี	2532-2543	เขื่อนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยที่ต้อง ชดเชยเงินและอพยพชุมชนชาวประมง
ท่อลำเลียงก๊าซขาดนา จังหวัดกาญจนบุรี	2538-2542	ผลกระทบจากท่อลำเลียงก๊าซจากพม่าผ่านเขตป่าขึ้นในภาค ตะวันตกของประเทศไทย

กรณีความขัดแย้ง	ปี พ.ศ.	รายละเอียดโดยสังเขป
โรงไฟฟ้าแม่เมาะ จังหวัดลำปาง	2535-2542	ผลกระทบจากโรงไฟฟ้าพลังถ่านหินลิกไนต์ในภาคเหนือ ของประเทศไทย
เหมืองแร่ดีบุก จังหวัดภูเก็ต	2529-2535	ผลกระทบจากการทำเหมืองแร่ดีบุกต่อสิ่งแวดล้อมและ เศรษฐกิจ ทั้งการท่องเที่ยวและการทำประมง
มลภาวะลุ่มน้ำพอง จังหวัดลำพูน	2536-2541	ข้อถกเถียงด้านมลพิษจากนิคมอุตสาหกรรมในภาคเหนือ ของประเทศไทย
โรงไฟฟ้า ประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	2541-2543	การก่อสร้างโรงไฟฟ้าพลังถ่านหินในเขตการทำประมงและ แนวปะการัง โดยที่สื่งโครงการต้องยกเลิกไปจากการคัดค้าน ของประชาชน

ที่มา: สังเคราะห์จาก Forsyth (2007)

ตารางที่ 2 สถานการณ์ความเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านโครงการขนาดใหญ่ของรัฐ

กรณีความขัดแย้ง	ปี พ.ศ.	รายละเอียดโดยสังเขป
โครงการบ่อบำบัด น้ำเสียคลองด่าน จังหวัดสมุทรปราการ	2546-2554	การก่อสร้างบ่อบำบัดน้ำเสียที่ใหญ่ที่สุดในประเทศและทวีป เอเชีย บ่อบำบัดน้ำเสียได้วันละ 1,785,000 ลูกบาศก์เมตร ชุมชนคลองด่านและพื้นที่ใกล้เคียงต่อต้านโครงการ โดย เห็นว่ามีผลกระทบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ การ ดำเนินการไม่โปร่งใส และเมื่อวันที่ 12 มกราคม 2554 คณะอนุญาโตตุลาการตัดสินให้กรมควบคุมมลพิษแพ้คดี ต้องจ่ายเงินค่าจ้าง ค่าเสียหาย รวมทั้งดอกเบี้ยให้แก่ผู้เรียก ร้องเป็นเงินกว่า 9 พันล้านบาท (National Human Rights Commission of Thailand, 2002a, 2002b, 2003; Rojanapraiwong, S. and Chantarahasdi, D., 2007; <i>Foolish pay for Khlong Dan, the government likely to lose 9 billion baht, 2011 ; Khlong Dan case, foolish pay of 7 billion baht, 2011; Buttan, T., 2011)</i>

กรณีความขัดแย้ง	ปี พ.ศ.	รายละเอียดโดยสังเขป
โครงการท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย จังหวัดสงขลา	2545	การวางท่อส่งก๊าซระหว่างไทย-มาเลเซีย ซึ่งชุมชนต่อต้านการก่อสร้างโดยชุมนุมประท้วงถึงขั้นรุนแรง มีผู้ได้รับบาดเจ็บจำนวนมากและผลการตรวจสอบพบว่า การดำเนินการไม่เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งรัฐ (National Human Rights Commission of Thailand, 2002a)
โครงการโรงไฟฟ้าพลังงานความร้อนถ่านหิน หินกรูด-ปอนอก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	2545	การก่อสร้างโรงไฟฟ้าซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชน จนเกิดความขัดแย้งและการคัดค้านจากชุมชน และผลการตรวจสอบการดำเนินการพบว่า ไม่เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งรัฐ (National Human Rights Commission of Thailand, 2002b)
เขื่อนปากมูน จังหวัดอุบลราชธานี	2554	สมาชิกคนจนร้องเรียนให้มีการเปิดประตูเขื่อนถาวรเพื่อฟื้นฟูวิถีชุมชนลุ่มน้ำมูล ได้แก่ อำเภอโขงเจียม อำเภอพิบูลย์มังสาหาร และอำเภอสรินทร และเป็นกระแสความเคลื่อนไหวต่อเนื่องจนถึงปี พ.ศ. 2554 ซึ่งยังไม่สามารถหาข้อยุติในประเด็นนี้ได้ (<i>Open! Pak Mun Dam, a one-sided truth</i> , 2011)
การตัดถนนผ่านแนวป่าเทือกเขาบรรทัด จังหวัดตรัง	2554	เจ้าหน้าที่รัฐใช้รถไถดันพื้นที่ป่าและที่ดินทำกินดั้งเดิมของชาวบ้านเพื่อก่อสร้างถนน ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรและวิถีชุมชน ชาวบ้านสูญเสียที่ดินทำกิน เกิดความขัดแย้งในชุมชนและการต่อต้านโครงการ (<i>Protesting road-building invading Khao Banthat forest; using a satellite to survey instead</i> , 2011; <i>Andaman Foundation protests against the road-building through Ban That mountain range</i> , 2011; <i>Trang protests against the road-building through Khao Banthat forest</i> , 2011)
โครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าชีวมวล จังหวัดเชียงราย	2554	การรวมตัวของชุมชนต่อต้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าชีวมวลและยื่นหนังสือประท้วงต่อผู้แทนศาลปกครองขอให้เพิกถอนใบอนุญาตประกอบกิจการและให้หยุดดำเนินการก่อสร้างเนื่องจากส่งผลกระทบต่อผลผลิตทางการเกษตร เกิดการแย่งชิงน้ำ ปัญหาคู่แข่งและมลพิษทางอากาศ (<i>Chiangrai protests against the power plant</i> , 2011)

กรณีความขัดแย้ง	ปี พ.ศ.	รายละเอียดโดยสังเขป
โครงการก่อสร้าง โรงไฟฟ้าแห่งที่ 2 จังหวัดสงขลา	2552-2554	การก่อสร้างโรงไฟฟ้าแห่งที่ 2 ในพื้นที่ตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ชุมชนเรียกร้องให้ยุติการก่อสร้างเนื่องจากกังวลผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับประมงพื้นบ้านและระบบนิเวศสัตว์น้ำในคลอง ทั้งนี้ ปัญหาของชุมชนที่เกิดขึ้นมาแล้วยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม (<i>Chana mob closes the power plant, 2011; EGAT says Chana power plant will not affect whether quality, 2011; Na Thap threats closing Chana power plant urging problem-solving, 2011; Bendem-Ahlee, B., 2011</i>)
โครงการก่อสร้าง ท่าเรื่อน้ำลึกแห่งที่ 2 จังหวัดสงขลา	2550-2554	การก่อสร้างท่าเรื่อน้ำลึกแห่งที่ 2 ในพื้นที่ตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ชุมชนรวมตัวคัดค้านการก่อสร้างเนื่องจากกังวลผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วิถีชุมชน ระบบนิเวศชายฝั่ง และไม่ต้องการให้มีเหตุการณ์เกิดขึ้นเหมือนนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง (<i>Bendem-Ahlee, B., 2011; A new deep seaport emerges in Tambon Nathap, 2009</i>)
โครงการก่อสร้าง ท่าเรื่อน้ำลึกปากบารา จังหวัดสตูล	2550-2554	การก่อสร้างท่าเรื่อน้ำลึกเชื่อมต่อการค้าระหว่างประเทศและระบบขนส่งภายในประเทศโดยเชื่อมโยงกับท่าเรื่อน้ำลึกสงขลาแห่งที่ 2 เกิดการรวมตัวของชาวบ้านในพื้นที่ องค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการ เคลื่อนไหวคัดค้านโครงการอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการชูพื้นที่อุดมสมบูรณ์ ด้วยการใช้ภูมิปัญญาในการจับปลามาเป็นประเพณีการแข่งขัน ตกปลาเพื่อต่อต้านโครงการ (<i>Pak Bara deep seaport likely to repeat Map Taput, 2010; Protest, 2011; Rakpaktai, S, 2011</i>)

ที่มา: สังเคราะห์ข้อมูลจากสื่อสิ่งพิมพ์ ปี พ.ศ. 2545- 2554

จากการดำเนินโครงการที่กล่าวมาพบว่า ชาวความโปร่งใสและไม่เป็นไปตาม บทบัญญัติแห่งรัฐ สะท้อนถึง ความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในสังคม ดังกรณีบ่อบำบัดน้ำเสีย คลองด่าน จังหวัดสมุทรปราการ หรือกรณีท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย อำเภอนะจะ จังหวัด สงขลา ที่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้ตรวจสอบพบว่า การดำเนินโครงการ ของรัฐไม่เป็นธรรมกับประชาชน (National Human Rights Commission of Thailand, 2002-2005; Rojanapraiwong, S. and Chantarahasdi, D., 2007) และจากเหตุการณ์ ความเคลื่อนไหวทางสังคมที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องนี้ สะท้อนถึงปัญหาด้านทรัพยากรและ สิ่งแวดล้อม การแย่งชิงทรัพยากร ความขัดแย้งในชุมชน ตลอดจนความไม่เป็นธรรมใน การเข้าถึง ความยุติธรรมด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างเห็นได้ชัด

4. การเข้าถึงความยุติธรรมด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ขณะนี้หลายประเทศทั่วโลกคำนึงถึงความยุติธรรม และพยายามแสวงหา ทางออกด้วยการใช้ปัญญาและเหตุผลเป็นสำคัญ การมีวิถีชีวิตที่ไม่มองแต่สถาบันหรือ กฎระเบียบทางสังคมเท่านั้น การไม่กีดกันหรือแบ่งแยกทางสังคม และเน้นความรับผิดชอบ อันเป็นสากลซึ่งมีกลไกความร่วมมือแบบพหุระชาตียุทธศาสตร์ทางสังคม (*Anan suggests reducing inequality, reforming to build justice to make Thai society survive*, 2010) และเป็นที่น่าสังเกตว่าความเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อเรียกร้องสิทธิและความ ยุติธรรมในสังคมไทยที่เกิดขึ้น มักเกี่ยวข้องกับเรื่องปัจจัยเพื่อการดำรงชีวิตโดยเฉพาะ อย่างยิ่งในด้านการเข้าถึงความยุติธรรมในทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นสิทธิขั้น พื้นฐานของมนุษย์ ทั้งนี้ การเรียกร้องหา ความเป็นธรรมเป็นสิ่งที่กล่าวถึงกันมานานแล้ว ทั้งนี้แนวคิดเรื่องการเข้าถึงความยุติธรรมในทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมนั้นเกิดขึ้นครั้งแรก ใน ปี ค.ศ. 1980 ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยเน้นให้ทุกคนมีส่วนร่วมและไม่แบ่งแยก สีผิวหรือชาติกำเนิด (Environmental Protection Agency, 2010)

นอกจากนี้ หลักความยุติธรรมยังปรากฏอยู่ในตัวอย่างคุณธรรมที่สำคัญซึ่ง อริสโตเติลได้ให้ตัวอย่างไว้ 4 ประการ โดยตรงกับหลักปรัชญาของเพลโต คือ ปัญญา ความกล้าหาญ การรู้จักประมาณ และความยุติธรรม (Phra Thammakosacharn (Prayun Thammachito), 2007) จึงเห็นได้ว่า ความยุติธรรมเป็นหลักคุณธรรมที่สำคัญ ตามหลักปรัชญาในอดีตกาล ซึ่งอริสโตเติล และรุสโซ มีแนวคิดความยุติธรรมว่าเป็น

สามัญสำนึกของมนุษย์ที่จะรับรู้ถึงความยุติธรรมได้โดยธรรมชาติ ขณะที่ทฤษฎีความยุติธรรมของรอลส์ เสนอว่าแท้จริงแล้วความยุติธรรมนั้นแม้จะเกิดผ่านสามัญสำนึกได้ ทว่าจะต้องมีความยุติธรรมอันเนื่องมาจากกระบวนการยุติธรรมควบคู่ไปด้วย ซึ่งกระบวนการนี้เกิดจากการยอมรับสถานะที่เท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์ โดยผู้เขียนเห็นว่าสิ่งนี้คือ สิทธิมนุษยชน นั่นเอง ซึ่งเพลโตได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของสิทธิมนุษยชนว่าเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งที่จะเติมเต็มการมีชีวิตที่ดี (Lindsay, 1935) หากทุกคนยอมรับในสิทธิซึ่งกันและกัน โดยรูปแบบความยุติธรรมที่เกิดจากพื้นฐานของความเท่าเทียมและทุกคนให้การยอมรับนั้นจะสามารถนำไปสู่การสร้างหลักแห่งความยุติธรรมที่มีความเป็นธรรมแก่ทุกคนในทางปฏิบัติได้ และเมื่อย้อนพิจารณาสังคมไทย ซึ่งมีโครงสร้างทางสังคมที่มีระบบการปกครองที่ไม่เท่าเทียม มีระบบชนชั้นที่ฝังลึกมายาวนาน และเมื่อมีการเรียกร้องสิทธิจนได้รับการยอมรับและนำไปสู่การกำหนดในบทบัญญัติแห่งรัฐ ทว่าการยอมรับที่ได้มานั้นเกิดจากพื้นฐานของความไม่เท่าเทียม ดังนั้นความเป็นธรรมในสังคมไทยในทางปฏิบัติจึงเป็นเรื่องที่ยากลำบาก (Rawls, 1971; Trivej, P., 2009) และผู้เขียนเห็นว่า เป็นสาเหตุหนึ่งของการเรียกร้องความยุติธรรมในสังคมไทยตลอดมา สำหรับสถานการณ์ในต่างประเทศพบว่า การไม่ได้รับความเป็นธรรมในด้านสิ่งแวดล้อมเป็นสาเหตุหนึ่งในการเพิ่มขึ้นของความขัดแย้งอย่างชัดเจน หลายประเทศประสบปัญหาการดำเนินการที่ไม่โปร่งใสในการประเมินผลกระทบด้านสังคมหรือด้านสิ่งแวดล้อม (Walker, 2010) ซึ่งไม่แตกต่างจากสถานการณ์ในประเทศไทยมากนัก

อนึ่ง การเรียกร้องความยุติธรรมของสังคมในปัจจุบัน โดยส่วนใหญ่มักมีสาเหตุมาจากการไม่ได้รับความเป็นธรรมเป็นสำคัญ ก่อเกิดปัญหาความขัดแย้ง และจากสถานการณ์ความขัดแย้งและเหตุความรุนแรงที่เกิดขึ้นนี้ ได้นำไปสู่การทบทวนในกระบวนการยุติธรรม และกำหนดให้ความยุติธรรมเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่มนุษย์พึงได้รับตามหลักสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าถึงและใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Taylor, 2003) ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ โดยนัยนี้ ความยุติธรรมจึงเป็นประเด็นที่สำคัญยิ่งในปัจจุบัน เห็นได้จากการประสานความร่วมมือในระดับต่างๆ อาทิเช่น ประชาคมอาเซียน ซึ่งใน Blueprint ปี พ.ศ. 2554 ระบุว่า อาเซียนมีพันธกรณีในการส่งเสริมความยุติธรรม และสิทธิประโยชน์ของประชาชน รวมทั้งส่งเสริมโอกาสอย่างเท่าเทียม (Thepchatree, P., 2011) หรืออนุสัญญาอารัฐส์ได้กำหนด

หลักการสำคัญในการพัฒนากระบวนการยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การสนับสนุนให้มีการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม การสนับสนุนให้ประชาชนหรือสาธารณชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในโครงการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และการเข้าถึงความยุติธรรมในคดีและข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อม เป็นต้น (Benjakul, S., 2011) โดยสถานการณ์ในประเทศไทย ปัจจุบันมีการแต่งตั้งคณะกรรมการปฏิรูปประเทศไทยขึ้นในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2553 (*Background of the Information Center for Thailand Reformation*, 2010) ทั้งนี้เพื่อมุ่งเน้น การสร้างความเป็นธรรมให้กับสังคมลดอำนาจรัฐและกระจายอำนาจสู่ชุมชนได้ นอกจากนี้เริ่มมีแผนกคดีสิ่งแวดล้อมขึ้นครั้งแรกในศาลฎีกา เมื่อปี พ.ศ. 2548 ทั้งนี้เพื่อสร้างความเป็นธรรมในการตัดสินคดีด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นให้มี ความชัดเจนมากขึ้น และปัจจุบันเพื่อให้ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบได้รับการคุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อม และสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้ง่ายขึ้น ทั้งด้านการฟ้องร้องหน่วยงานเพื่อเรียกค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหาย จึงได้มีการเปิดแผนกคดีสิ่งแวดล้อมในศาลแพ่งเมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2554 (*Establishment of the environmental case section in the Civil Court*, 2011) ขณะที่แผนกคดีสิ่งแวดล้อมในศาลปกครองเปิดดำเนินการเมื่อวันที่ 2 สิงหาคม 2554 (*Establishment of the environmental case section in the Administrative Court*, 2011) ซึ่งปรากฏการณ์นี้สะท้อนถึงปัญหาในกระบวนการยุติธรรมด้านคดีสิ่งแวดล้อมและบ่งชี้ถึงภาวะวิกฤติของสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย สะท้อนได้จากสถานการณ์ ความเคลื่อนไหวทางสังคมที่เกิดขึ้นเพื่อต่อสู้ต่อรองของชนชั้นรากหญ้าเพื่อให้ได้มาซึ่งความเป็นธรรม ทั้งกรณีการเข้าถึงและใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการมีคุณภาพชีวิตภายใต้สิ่งแวดล้อมที่ดี ทว่าก็มีอาจหยุดยั้งแนวคิดการพัฒนาของรัฐที่สร้างผลกระทบต่อวิถีชุมชนได้แต่อย่างใด

การผลิตซ้ำโครงการขนาดใหญ่ของรัฐและความบอบซ้ำของชุมชน: กรณีโครงการทำเรื่อน้ำลึกลงลางแห่งที่ 2 อำเภอละนะ จังหวัดสงขลาและโครงการทำเรื่อน้ำลึกปากบารา อำเภอละงู จังหวัดสตูล

โครงการทำเรื่อน้ำลึกลงลางแห่งที่ 2 ตำบลนาทับ อำเภอละนะ จังหวัดสงขลา และโครงการทำเรื่อน้ำลึกปากบารา ตำบลปากบารา อำเภอละงู จังหวัดสตูล นับเป็นโครงการขนาดใหญ่ของรัฐตามนโยบายการพัฒนาพื้นที่ภาคใต้เพื่อเป็นแหล่งเชื่อมโยงการค้าและความสะดวก รวดเร็ว และลดต้นทุนในการนำเข้า-ส่งออกสินค้า กอปรกับลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่สามารถเชื่อมโยงไปยังพื้นที่ภายในภูมิภาคของประเทศและระหว่างประเทศได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะภายใต้โครงการความร่วมมือในการพัฒนา 3 ประเทศ ประกอบด้วย ไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซีย (Department of Water Transportation and Marine Commerce, Ministry of Communications, Sea Spectrum Co., Ltd., 2008) หากมีการก่อสร้างแล้วเสร็จย่อมเป็นผลดีต่อภาคการลงทุนทางเศรษฐกิจของประเทศ และเห็นได้ว่าโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐในอดีตจนถึงปัจจุบันยังคงมุ่งเน้นในมิติทางเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนาประเทศ และยังคงติดกับดักความคิดที่ถืออำนาจรัฐเป็นใหญ่

จากข้อมูลพื้นฐานของชุมชนในกรณีพื้นที่ตำบลนาทับ อำเภอละนะ จังหวัดสงขลา พบว่า ตำบลนาทับมีเนื้อที่โดยประมาณ 31.32 ตารางกิโลเมตร หรือ 19,573 ไร่ มีจำนวนหมู่บ้าน 14 หมู่บ้าน ประชากรทั้งสิ้น 11,740 คน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงร้อยละ 80 อาชีพรับจ้างร้อยละ 10 อาชีพค้าขายร้อยละ 7 นอกนั้นอาชีพรับราชการและอื่นๆ ร้อยละ 3 (Na Thap Tambon Administrative Organization, Chna District, Songkhla Province, 2009) โดยนับนี้เมื่อเกิดโครงการทำเรื่อน้ำลึกลงลางแห่งที่ 2 จะกระทบต่อทรัพยากรทางทะเลซึ่งเป็นปัจจัยการดำรงชีพที่สำคัญของชุมชน ซึ่งแน่นอนว่าผลกระทบย่อมเชื่อมโยงไปยังวิถีชุมชน โดยชาวประมงซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่จะเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบในด้านอาชีพและรายได้ของครัวเรือน นอกจากนี้ยังมีปัญหาหลังแวดล้อมและการโยกย้ายที่อยู่อาศัยเดิมหากเกิดการเวนคืนที่ดินอีกด้วย

อนึ่ง โครงการทำเรื่อน้ำลึกลับากบาราเป็นอีกหนึ่งโครงการขนาดใหญ่ที่จะเชื่อมโครงข่ายการขนส่งสินค้าจากฝั่งทะเลอันดามันสู่อ่าวไทยซึ่งจะมีถนนและรถไฟเป็นองค์ประกอบสำคัญ สำหรับการก่อสร้างตัวท่าเรือจะมีการถมทะเลขนาดพื้นที่ 292 ไร่ และมีการสร้างสะพาน 4 ช่องทางจราจร มีความยาว 4,500 เมตร ปัจจุบันชุมชนมีความวิตกกังวลเกี่ยวกับผลกระทบจากการก่อสร้างท่าเทียบเรือปากบาราที่จะมีต่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม (ตารางที่ 3) การประกอบอาชีพ สภาพสังคมและวิถีชีวิต (Khamhaeng, S., and Tolang, S., n.d.; Investigation of environmental quality and public relations and people participation before phase 1 of the construction of Pak Bara Port, Satun province., n.d.) และขณะนี้ได้เกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่างกลุ่มต่างๆ โดยมีความเคลื่อนไหวของชุมชนซึ่งเกิดจากการรวมตัวของชาวบ้านที่จะได้รับผลกระทบโดยตรง กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน และกลุ่มนักวิชาการ ทั้งนี้เพื่อปกป้องทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนวิถีชุมชน

ตารางที่ 3 ข้อกังวลของชุมชน

ประเด็นผลกระทบ	ผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น
ที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน	ชาวบ้านกว่า 500 ครัวเรือนที่อยู่อาศัยริมชายฝั่งต้องอพยพออกจากพื้นที่ดั้งเดิม เกิดปัญหาที่ดินทำกิน ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและคุณภาพชีวิต
การเวนคืนที่ดิน	การเวนคืนที่ดินในพื้นที่โครงการและพื้นที่ใกล้เคียง โดยมีชาวบ้านประมาณ 10 ครัวเรือนที่ถือครองที่ดินที่อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะเภตรา ซึ่งอยู่ภายใต้ความดูแลของกรมธนารักษ์ จะต้องย้ายออกจากพื้นที่
การซื้อที่ดินเพื่อรองรับการลงทุนของเอกชน	การซื้อที่ดินเพื่อรองรับการลงทุนของเอกชน โดยการจำกัดเขตการทำมาากินของชาวประมง
พื้นที่จอดเรือของชุมชน	บริเวณชายหาดปากบารา เป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ในการนำเรือขึ้นมาซ่อมและจอดเรือ เนื่องจากเป็นบริเวณที่คลื่นลมสงบและมีเกาะเขาใหญ่กำบังคลื่นลม นอกจากนี้ยังใช้เป็นท่าจอดเรือขึ้นจากทะเลก่อนนำส่งชายแพ
ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม	การถมทะเล การขุดลอกร่องน้ำ การก่อสร้างสะพาน และกิจกรรมอื่นๆ ในการก่อสร้างท่าเรือ น้ำลึกจะส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสัตว์น้ำในพื้นที่บริเวณอ่าวปากบาราและพื้นที่ใกล้เคียง ทั้งความขุ่นของน้ำและการสิ้นสะท้อนจนทำให้สัตว์น้ำไม่สามารถอาศัยอยู่ได้ ส่งผลให้สัตว์น้ำมีจำนวนลดน้อยลง

ประเด็นผลกระทบ	ผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น
ด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรม	หากมีการสร้างท่าเทียบเรื่อน้ำลึก คาดว่าจะมีการเคลื่อนย้ายเข้ามาของแรงงานจากหลายพื้นที่ รวมถึงแรงงานต่างด้าวซึ่งอาจก่อให้เกิดชุมชนแออัด และนำมาซึ่งปัญหาเสพติดและ อาชญากรรม จนทำลายความสงบสุขของชาวสตูลและวัฒนธรรมชุมชน ตลอดจนการสูญเสียประเพณีอันดีงามของมุสลิมอันเนื่องจากการรับเอาวัฒนธรรมอื่นเข้ามา
ด้านสุขภาพ	มลพิษทางเสียงและทางอากาศ ที่เกิดจากการเผาไหม้ของเครื่องจักรและเครื่องยนต์ในการขนถ่ายสินค้า ตลอดจนอาจเกิดการแพร่กระจายของโรคต่างๆ ที่ยังไม่เคยพบในชุมชน

ที่มา: สังเคราะห์จาก Pak Bara deep seaport, La-ngu Industrial Estate and fighting for (Satun) the hometown (2010); Waro, S. (2010)

ทั้งนี้ ผู้เชี่ยวชาญและเอกชนที่มีประสบการณ์ส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่า มีความเป็นไปได้สูงที่กิจกรรมของท่าเรือจะส่งผลกระทบต่อการดำเนินกิจกรรมของชุมชนใกล้เคียง จึงควรมีการพิจารณาความเสี่ยงและแนวทางการจัดการ ด้านสิ่งแวดล้อมและสภาพสังคมที่อาจเปลี่ยนแปลงไปจากกิจกรรมการก่อสร้าง และการดำเนินกิจการของท่าเรือต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอุทยานแห่งชาติเกาะตะรุเตาและอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะเภตรา รวมทั้งความพร้อมของมาตรการป้องกันและระงับภัยเมื่อมีเหตุการณ์ฉุกเฉินเกิดขึ้น ดังกรณี การรั่วไหลของน้ำมันจากกิจกรรมท่าเรือ (*Office of the National Economic and Social Development cancels Pak Bara Port project and supports Thawai Port project*, 2010) และเช่นเดียวกับ อาภา หวังเกียรติ นักวิชาการที่ติดตามผลกระทบจากทิศทางการพัฒนาโครงการขนาดใหญ่ของรัฐมากกว่าทศวรรษที่มีความเห็นว่าความวิตกกังวลของชาวบ้านนั้นมีความเป็นไปได้สูงที่จะเกิดขึ้น (*Pak Bara deep seaport likely to repeat Map Taput*, 2010) นอกจากนี้ผลกระทบอีกประการที่สำคัญคือ วัฒนธรรมของชุมชนที่อาจเปลี่ยนไปจากวิถีความเป็นอยู่ภายใต้ประเพณีอันดีงามตามหลักความเชื่อ ความศรัทธาของชุมชน เห็นได้ว่าหลายฝ่ายไม่เห็นด้วยกับการดำเนินโครงการ ชุมชนที่เป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง นักวิชาการ และผู้สนใจประเด็นทางสังคมทั่วไปล้วน ไม่ต้องการท่าเรื่อน้ำลึก และจากการศึกษาระดับความพึงพอใจของชาวบ้านปากบาราต่อกรณีโครงการท่าเรื่อน้ำลึกของ

Jaisamut, R. (2010) พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับการสร้างท่าเรือน้ำลึกแม้ว่าท่าเรือน้ำลึกจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจก็ตาม โดยต่างวิตกกังวลว่า จะทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ไม่ว่าจะเป็นที่อยู่อาศัยหรือพื้นที่การทำงานของชาวบ้านที่จะลดลง กรณีด้านข้อมูลผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการจ้างงานหรือการมีงานทำของชาวบ้านจะลดลงและส่งผลกระทบต่อระดับรายได้ของชาวบ้านที่จะลดลงตามไปด้วย ส่วนในด้านผลกระทบทางสังคมพบว่า เสียงรบกวนจากเรือบรรทุกสินค้าและความแออัดของคนเพิ่มขึ้น จะส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านโดยอาจทำให้มีผู้ป่วยเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจเพิ่มมากขึ้น สำหรับในด้านผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการสร้างท่าเรือน้ำลึกจะทำให้เกิดมลพิษโดยเฉพาะมลพิษทางน้ำซึ่งจะกระทบต่อการท่องเที่ยวทางทะเล นอกจากนี้ น้ำทะเลที่เน่าเสียจะทำให้สัตว์น้ำลดน้อยลง ซึ่งเห็นได้ว่าสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมในแหล่งสื่ออื่นๆ (ตารางที่ 3) และทัศนคติของชุมชนที่มีต่อโครงการท่าเรือน้ำลึกในพื้นที่อื่นๆ เช่น เกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี โดย Khanphat, C. (2009) ที่ศึกษาผลกระทบทางทัศนคติของคนในชุมชนต่อโครงการท่าเรือน้ำลึกเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี พบว่าชุมชนส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับโครงการโดยมีข้อกังวลในด้านต่างๆ ที่ไม่แตกต่างจากชุมชนในพื้นที่โครงการท่าเรือน้ำลึกปากบารา จังหวัดสตูล หรือท่าเรือน้ำลึกสงขลา อำเภอนะจะ จังหวัดสงขลา ฉะนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐต้องทบทวนและหากย้อนกลับไปพิจารณาถึงกรณีโรงไฟฟ้าถ่านหิน เขื่อนปากมูน ท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย และชุมชนคลิตี้ล่าง ซึ่งเป็นบทเรียนที่สร้างความทรงจำร่วมของชุมชนทั่วประเทศว่า เป็นการทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และวิถีชุมชน ทว่าบทเรียนเหล่านี้ยังคงอยู่ในความทรงจำร่วมของรัฐด้วยหรือไม่?

บทสรุป

กล่าวโดยย่อ ภาพอดีตและปัจจุบันในประเด็นการผลิตซ้ำนโยบายการพัฒนาของรัฐเพื่อสร้างความเจริญให้กับประเทศ โดยเฉพาะโครงการขนาดใหญ่ที่เกิดขึ้นเพื่อมุ่งเน้นการใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และประเด็นผลกระทบในด้านต่างๆ ต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ ประการแรก วิถีชุมชนในพื้นที่โครงการและพื้นที่ใกล้เคียง

ประการที่สอง ปัญหาผลกระทบที่ส่งต่อแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศน์และความหลากหลายทางชีวภาพ และประการสุดท้าย ปัญหาสิ่งแวดล้อม ล้วนมีความเชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้บทเรียนในอดีตและผลกระทบที่เกิดขึ้นควรนำไปสู่ การทบทวน และตั้งคำถามใหม่ โดยแนวการตั้งคำถามที่สอดคล้องกับปรากฏการณ์ควรตั้งคำถามในแนวปัญญาเชิงปฏิบัติ (Phronesis) ที่ว่า (1) Where are we going? นั่นคือเราจำเป็นต้องย้อนพิจารณาอดีตที่ผ่านมาว่าเกิดอะไรขึ้น วิถีชุมชนเป็นอย่างไร ระบบนิเวศเป็นอย่างไร สิ่งแวดล้อมเป็นอย่างไร (2) ตั้งคำถามที่ว่า Is this desirable? สิ่งที่เกิดขึ้นใช้สิ่ง queชุมชนต้องการหรือไม่ หรือแท้จริงเป็นความต้องการของใคร (3) Who benefits and who is losing out? ใครได้หรือใครเสียประโยชน์ เหล่านี้ควรเรียนรู้และคิดก่อนจะคาดการณ์ไปข้างหน้า และ (4) What should be done if we are on the wrong track? แล้วเราควรจะทำอย่างไร หากที่ผ่านมาได้เกิดความผิดพลาด (Jentoft, 2006) โดยนัยนี้ คงต้องเรียนรู้ร่วมกันเพื่อนำไปสู่การปรับตัวบนฐานของชุดความรู้ใหม่

สำหรับในสถานการณ์ปัจจุบันความรู้ถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งทุกฝ่ายต้องเรียนรู้อย่างเข้าใจและรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลง โดยชุมชนต้องเรียนรู้ถึงการปกป้องสิทธิของตนเพื่อการดำรงอยู่ของวิถีชุมชนภายใต้สิ่งแวดล้อมที่ดี มีทรัพยากรที่เพียงพอแก่การดำรงชีวิต ทั้งนี้การถอดบทเรียนจากภูมิปัญญาท้องถิ่นและความบอบซ้ำของชุมชนต่างๆ ที่ผ่านมา การเรียนรู้ในบทบัญญัติแห่งรัฐ ตลอดจนการเรียนรู้เท่าทันกระแสโลก นับว่ามีความสำคัญเนื่องจากความรู้จะเป็นอำนาจของชุมชนในการต่อรองกับอำนาจภายนอก (Charoensin-olarn, C., 2006; Jamrik, S., 2007) และเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้ ขณะที่ภาครัฐก็ต้องปรับตัวในลักษณะการทบทวนในประเด็นเหล่านี้ กล่าวคือ ประการแรก เรียนรู้จากประวัติศาสตร์ความล่มสลายของชุมชนและนำไปสู่การกำหนดนโยบายที่สอดคล้องกับวิถีชุมชน ประการที่สอง กำหนดนโยบายการวางแผนระบบผังเมืองที่ลดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม และการดำรงอยู่ของแหล่งทรัพยากรและวิถีชุมชน ประการที่สาม เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และเสนอแนวทางแก้ปัญหา ตลอดจนร่วมตัดสินใจในกระบวนการต่างๆ ของโครงการที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชนบนฐานความรู้ที่เป็นความจริง เพราะที่ผ่านมาปัญหาสำคัญคือชุดความรู้ที่เป็นความจริงของโครงการต่างๆ มักถูกบิดเบือนนั่นเอง และประการสุดท้าย ยอมรับในสิทธิความเท่าเทียมซึ่งจะนำไปสู่การสร้างหลักความยุติธรรมที่เป็น

จริงในทางปฏิบัติ ไม่ว่าจะก่อนดำเนินโครงการ หรือระหว่างดำเนินโครงการ (Rawls, 1971; Tillt, Braun and He, 2009) และต้องมีการดูแลเรื่องสิทธิและความเสียอย่างเสมอภาค ตลอดจนเน้นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจจากผู้ที่ได้รับผลกระทบเหล่านั้นด้วย (Parasuraman, 2001; Awakul and Ogunlana, 2002)

จากที่กล่าวมาเห็นได้ว่า ทุกภาคส่วนล้วนเน้นย้ำเรื่องสิทธิของชุมชนในการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ทั้งนี้ผู้เขียนเห็นว่าประเด็นนี้ค่อนข้างยุ่งยากในทางปฏิบัติ ทว่าทำอย่างไรจึงจะทำให้การมีส่วนร่วมนั้นนำไปสู่กระบวนการตัดสินใจ ซึ่งเป็นความจำเป็นที่ต้องมีการทบทวนความหมายของคำว่า “การมีส่วนร่วม” และผนวกรวม “การตัดสินใจ” เป็นองค์ประกอบสำคัญหนึ่งของกระบวนการมีส่วนร่วม และการมีส่วนร่วมภายใต้นิยามดังกล่าวจะมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้ ผู้มีส่วนได้เสียต้องมีความรู้ในสิ่งสำคัญดังต่อไปนี้ ประการแรก รู้เกี่ยวกับสิทธิความเป็นพลเมืองและสิทธิชุมชน ประการที่สอง รู้ขอบเขตหน้าที่ตามอำนาจอันชอบธรรม และประการสุดท้าย รู้เกี่ยวกับโครงการที่จะเกิดขึ้นในชุมชน ทั้งนี้ผู้ดำเนินโครงการต้องให้ข้อมูลอย่างครบถ้วนและครอบคลุมทุกมิติ โดยอยู่บนฐานของความเป็นจริงและความเป็นธรรม และควรมีการสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการชุมชน ซึ่งจะเป็นทางออกหนึ่งในการแก้ปัญหาและลดความขัดแย้งของสังคมได้ในที่สุด และทั้งหมดที่กล่าวมาล้วนเป็นกระบวนการที่จะนำไปสู่การฟื้นฟูความหวังที่จะร่วมกันปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนไปในเชิงบวก ตลอดจนการฟื้นฟูความไว้วางใจกัน ทั้งระหว่างนักวิชาการและชุมชน และระหว่างรัฐและชุมชน ซึ่งจะเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการลดปัญหาความขัดแย้ง และมีสังคมที่เป็นสุขภายใต้ทรัพยากรที่เพียงพอและสิ่งแวดล้อมที่ดี ตลอดจนนำไปสู่วิถีชีวิตที่มีความเข้มแข็งและยั่งยืนในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

A new deep seaport emerges in Tambon Nathap. (2009). Retrieved 28 July 2011, from <http://www.food-resources.Org/news/28/09/09/3344> (In Thai).

Andaman Foundation protests against the road-building through Ban That mountain range. (15 May 2011). *Matichon Daily*: 14. (In Thai).

- Anan suggests reducing inequality, reforming to build justice to make Thai society survive. (2 December 2010). **Thai Rath**: 8. (In Thai).
- Awakul, Prapatpaow and Ogunlana, O., Stephen. (2002). The effect of attitudinal differences on interface conflict on large construction projects, The case of the Pak Mun Dam project. **Environmental Impact Assessment Review**. 22:311-335. Retrieved 28 July 2011, from <http://www.sciencedirect.com>
- Background of the Information Center for Thailand Reformation**. (2010). Retrieved 6 August 2011, from <http://www.thaireform.in.th/about-us/background.html> (In Thai).
- Bello, W, et al. (2002). **Siamese tragedy: development and disintegration in modern Thailand**. 5th edition. Bangkok: Komol Kimthong Foundation. (In Thai).
- Bendem-ahlee, B. (2011). **Community rights dynamics of Khlong Na Thap, Na Thap Sub-district, Chana district, Songkhla province**. Thesis in Master of Arts. Human and Social Development program. Songkhla: Prince of Songkla University. (In Thai).
- Benjakul, S. (2011). **Access to environmental justice**. Retrieved 27 July 2011, from <http://www.manager.co.th/daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000070039> (In Thai).
- Buasai, L. (2009). Local power: a synthesis of community research. **Social science, Walailak University**, 3(3), 78. (In Thai).
- Buttan, T. (2011, 25 February-3 March). Khlong Dan. **Matkchon Weekend** 31, 1539: 40. (In Thai).
- Charoensin-olarn, C. (2006). **Development discourse: power, knowledge, truth, identity and otherness**. 4th Edition. Bangkok: Vibhasa. (In Thai).

- Chana mob closes the power plant. (29 July 2011). **Matichon Daily**: 13. (In Thai).
- Chiangrai protests against the power plant. (25 May 2011). **Daily News**:14. (In Thai).
- Demin, Chen and Zhengai, Dong. (2008). Environmental Rights: on the Perspective of Harmonious Development between Human Beings and Nature. **China Population, Resources and Environment**, 18(1): pp. 189-192. Retrieved 20 July 2011, from <http://www.sciencedirect.com>
- Department of Water Transportation and Marine Commerce, Ministry of Communications, Sea Spectrum Co., Ltd. (2008). **The 3rd public relations documents on the deep seaports: a feasibility study on economics, engineering, and the environment for the construction of deep seaports on the coast of the lower Gulf of Thailand**. Bangkok: Spectrum-STS. (In Thai).
- Danald K. Anton and Dinah L. Shelton. (2011). **Environmental Protection and Human Rights**. New York: Cambridge University Press.
- EGAT says Chana power plant will not affect whether quality. (29 July 2011). **Matichon Daily**: 9.
- Environmental law manual. (2005). Environmental Law. Cited in Kanokwan Wongkawee. (2005). **Academic movements, movements of community rights according to Thai law**. Bangkok: Thammasat University Press, 237. (In Thai).
- Environmental Protection Agency. (2010). Office of environmental justice. <http://www.epa.gov/ehp/officeofenvironmentaljustice/basics/index.html>. In Jean-Francois Viel. at el. Environmental justice in a French industrial region: Are polluting industrial facilities equally distributed?. **Health & Place** 17: 257–262. Retrieved 3 September 2011, from <http://www.sciencedirect.com>

- Establishment of the environmental case section in the Administrative Court. (2011). Retrieved 4 August 2011, from http://www.admincourt.go.th/00_web/environment/article_ban020854.htm. (In Thai).
- Establishment of the environmental case section in the Civil Court. (2011). Retrieved 4 August 2011, from http://www.civil.coj.go.th/human/file_1.pdf (In Thai).
- Foolish pay for Khlong Dan, the government likely to lose 9 billion baht. (14 February 2011). **Matichon Daily**: 2. (In Thai).
- Forsyth, T. (2007). Are Environmental Social Movements Socially Exclusive? An historical Study from Thailand, **World Development**. 35: 2110-2130. Retrieved 28 July 2011, from <http://www.sciencedirect.com>
- Hayward, Tim. (2005). **Constitutional Environmental Rights**. New York: Oxford University Press.
- Investigation of environmental quality and public relations and people participation before phase 1 of the construction of Pak Bara Port, Satun province. (n.d.). (In Thai).
- Jaisamut, R. (2010). **Measuring the satisfaction of people in Pak Bara from case study: of Pakbara Port Project**. An independent study in Development Economics. Pattani: Prince of Songkla University. (In Thai).
- Jamrik, S. (2006). **Thai human rights in the world**. Bangkok: Office of Thailand Research Fund. (In Thai).
- _____. (2007). Community and protection of community rights and resources. (2007). In Sukran Rojanapraiwong, Dawan Chantarahasdi. **Fighting to protect community rights and resources: a case of Khlong Dan wastewater treatment project**, pp. 1-12. Bangkok: National Human Rights Commission of Thailand. (In Thai).

- Jarusombat, S. (2008). **Policy and environmental management**. Bangkok: Thammasat University Press. (In Thai).
- Jentoft, Svein. (2006). Beyond fisheries management: The Phonetic dimension. **Marine Policy**. 30:671-680. Retrieved 28 July 2011, from <http://www.sciencedirect.com>
- Kaew-ngamprasert, S. (23 May 2011). Ratchaburi people don't want the power plant (no more). **Matichon Daily**: 7. (In Thai).
- Kanchanapan, A. (2008). **I have no answers: 60 years of Prof. Dr. Anan Kanchanapan and 20 years of social movements for community rights and natural resources management**. Bangkok: Pongsawat Printing. (In Thai).
- Khamhaeng,S., and Tolang, S. (n.d.). Good governance and people's awareness of information seen through movements: the case of Pak Bara deep seaport, Satun Province. In **People participation and good governance in resources management: good governance and development of Thailand**. Bangkok: Foundation for Sustainable Development. p.40. (In Thai).
- Khanphat, C. (2009). **Attitude impact of Koh Si-Chang community on Si-Chang deep sea port Project Chonburi Province**. An independent study for Master of Science. Program in Technology Management. Bangkok: College of Innovations,Thammasat University. (In Thai).
- Khlong Dan case, foolish pay of 7 billion baht. (12 February 2011). **Daily News**: 14. (In Thai).
- Lindsay, A. D. (Tran). (1935). Plato's Republic. London: Everyman's Library. In Taylor A.J.W. Justice as a basic human need, **New Ideas in Psychology** 21: 203-219. 2003. Retrieved 27 July 2011, from <http://www.sciencedirect.com>

- Lostarnau, Carla., et al. (2011). Stakeholder participation within the public environmental system in Chile: Major gaps between theory and practice. **Journal of Environmental Management**. 92: pp. 2470-2478. Retrieved 7 August 2011, from <http://www.sciencedirect.com>
- Masae, A. (2009). Marine fisheries. In **Our lake 4' 2009 database structure, local body of knowledge, culture and natural tourism sources and creating teaching and learning series and media to urge public minds, love, and value for Songkhla Lake Basin**. pp. 55-63. Bangkok: O.S. Printing House. (In Thai).
- Miller, Cristopher. (2002). **Environmental Rights critical perspectives**. New York: Routledge.
- Na Thap Tambon Administrative Organization, Chna District, Songkhla Province. (2009). **General information**. Retrieved 29 July 2011, from <http://www.natub.go.th/index.php?option=content&mode=cate&id=1&&pages=6> (In Thai).
- Na Thap threats closing Chana power plant urging problem-solving. (31 July 2011). **Matichon Daily**. (In Thai).
- Nanthaworakan, S. (2010). **Analysis of natural gas and biogas power plant that may cause severe impacts according to the Constitution of the Kingdom of Thailand, B.E. 2553(2007), Section 67, Paragraph 2. 2007**. Retrieved 27 July 2011, from <http://www.publicconsultation.opm.go.th/rubfung67/doc21.ppt> (In Thai).
- National Human Rights Commission of Thailand. (2002a). **A summary of the report on human rights violations investigation: violence resulting from the trans Thai-Malaysia gas pipeline project**. Retrieved 27 July 2011, from http://www.nhrc.or.th/suggest25450326_29_0924.pdf (In Thai).

- _____. (2002b). Proposal to the Ombudsman Thailand on Actions and doings that are in accordance with the purpose and law of the constitution of the kingdom of Thailand, B.E. 2540: the case of the Thai-Malaysian pipeline and gas separation project. Retrieved 28 July 2011, from http://www.nhrc.or.th/suggest25450528_0924.pdf (In Thai).
- _____. (2003). Proposal from the National Human Rights Commission of Thailand to the government on the Hin Krut-Bo Nok coal-fired power plant and the Thai-Malaysian pipeline and gas separation project. Bangkok: The National Human Rights Commission of Thailand. (In Thai).
- _____. (2005). The result of the human rights violations investigation: the case of violence resulting from the trans Thai-Malaysia gas pipeline project. Bangkok: Office of the National Human Rights Commission of Thailand. (In Thai).
- _____. (2009). The Important Situation of Human Rights in 2009. Retrieved 9 May 2011, from <http://www.nhrc.or.th/webdoc/report25521213.pdf> (In Thai).
- Office of the National Economic and Social Development cancels Pak Bara Port project and supports Thawai Port project. (2010). Retrieved 28 July 2011, from <http://www.transportnews.co.th/in dex.php/component/content/article/89-news-update/1286-2010-06-29-04-54-59.html> (In Thai).
- Open! Pak Mun Dam, a one-sided truth. (24 May 2011). *Thai Rath*: 5. (In Thai).
- Pak Bara deep seaport likely to repeat Map Taput. 2010. Retrieved 18 July 2011, from <http://www.thai post.net/sunday/110710/24691> (In Thai).

- Pak Bara deep seaport, La-ngu Industrial Estate and fighting for (Satun) the hometown. (2010). Retrieved 28 July 2011, from <http://www.oknation.net/blog/independentbai/2010/06/22/entry-3> (In Thai).
- Phra Thammakosacharn (Prayun Thammachito). (2007). **Greek philosophy, the origin of Western intelligence**, 6th edition. Bangkok: Siam. (In Thai).
- Parasuraman, S. (2001). Discussion texts for the seminar on Dams and development of decision making based on a new body of knowledge. In **A discussion of the seminar on August, 25-26, 2001**. Retrieved 28 July 2011, from: http://www.livingriversiam.org/thai/pm/pm_a/a35.htm (In Thai).
- Prokati, K. (2007). **Community rights**. Bangkok: Winyuchon. (In Thai).
- Protest. (11 May 2011). **Matichon Daily**: 1. (In Thai).
- Protesting road-building invading Khao Banthat forest; using a satellite to survey instead. (15 May 2011). **Matichon**: 2. (In Thai).
- Rawls, John. (1971). **A Theory of Justice**. Cambridge: The Belknap press of Harvard University press.
- Reviving marine animals in Songkhla Lake. (3 February 2011). **Daily News**: 10. (In Thai).
- Rakpaktai, S. (2011). **Pakbara local fishermen use local knowledge-fishing games to protest the deep seaport project**. Retrieved 27 December 2011, from <http://prachatai.com/journal/2011/12/38203> (In Thai).
- Rojanapraiwong, S. and Chantarahasdi, D. (2007). **Fighting to protect community rights and resources: a case of Khlong Dan wastewater treatment project**. Bangkok: Sahamit Printing. (In Thai).
- Satayawatana, C. (2003). **Community rights dynamics: anthropological paradigms**. Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Center (Public organization). (In Thai).

- Santiwuthimethi, W. (2000). **Conclusion on Pak Mun dam, “the Real Thing” by World Dams Commission**. Retrieved 27 July 2011, from <http://www.sarakadee.com/feature/2000/10/dam.htm> (In Thai).
- Prempiyawat, S. (2007). Social impact assessments: SIA. In Anucha Thirakhanon (editor). **Thai Khadi Research Journal: space and viewpoints on Thainess to international**, pp. 279-289. Bangkok: Thammasat University Press. (In Thai).
- So Pho reveals 35 million rai of critical land degradation. (18 January 2011). **Matichon Daily**: 10. (In Thai).
- Soma, K. and Vatn, A. (2009). Local democracy implications for coastal zone management-A case study in southern Norway. **Land Use Policy**. 26:755-762. Retrieved 28 July 2011 from <http://www.sciencedirect.com>
- Sriwilai, S. (2007). **The Constitution of the Kingdom of Thailand, B.E. 2550 (2007)**. Khon Kaen: KhonKaen Press. (In Thai).
- Suzuki, P. and Bunnag, C. (2009). Authority structure in allocation of Thai natural resources and environment. In Popong Chanwit (Editor). **Political and institutional economics, Samnak Tha Phrachan.**, pp. 300-371. Bangkok: Openbooks. (In Thai).
- Tanti-witayapitak, W. (2008). Tragedy of people in Pak Mun. **In a firefly's determination**. (p.33-333). Bangkok: As intended by Wanida Tanti-witayapitak, Fund. (In Thai).
- Taylor A.J.W. (2003). Justice as a basic human need. **New Ideas in Psychology**. 21(203-219). Retrieved 28 July 2011, from <http://www.sciencedirect.com>
- Termpittayapaisit, A. and Pha-em, T. (2009). the 1st -11th National Economic Development Plans . **In Lecture handouts in the training course for the 10th Training Course for High Level Administrators**

of Ministry of Industry at Royal Princess Hotel, Lanluang, Bangkok on August 7, 2009. Office of the National Economic and Social Development Board. Retrieved 20 June 2011, from <http://www.nesdb.go.th/Portals/0/news/article/plan1-11.pdf> (In Thai).

The Royal Institute of Thailand. (1999). **The Royal Institute Dictionary, B.E. 2542. 1999.** Retrieved 7 August 2010, from <http://rirs3.royin.go.th/dictionary.asp> (In Thai).

Thepchatree, P. (2011). **Asean Community.** Bangkok: Sematham. (In Thai).

Tilt, Bryan., Braun, Yvonne., and He, Daming. (2009). Social impacts of large dam projects: A comparison of international case studies and implications for best practice. **Journal of Environmental Management.** 90: S249-S257. Retrieved 28 July 2011, from <http://www.sciencedirect.com>

Trang protests against the road-building through Khao Banthat forest. (11 May 2011). **Matichon Daily:** 121;12. Thai.

Trivej, P. (2009). **Looking back at democratic development through classic writings.** Retrieved 28 July 2011, from <http://www.onopen.com/open-special/09-08-04/4937> (In Thai).

Udaya Sekhar. (2004). Fisheries in Chilika Lake: how community access and control impacts their Management. **Journal of Environmental Management,** 73(257-266). Retrieved 7 August 2011, from <http://www.sciencedirect.com>.

United Nation Human Rights. (2011). **What are Human Rights?.** Retrieved 22 July 2011 from <http://www.ohchr.org/en/issues/pages/WhatareHumanRights.aspx>

Walker, G. (2010). Environmental justice, impact assessment and the politics of knowledge: The implications of assessing the social distribution of environmental outcomes. **Environmental Impact Assessment**

Review 30: 312–318. Retrieved 28 July 2011 from <http://www.sciencedirect.com>

Waro, S. (2010). **Chapter 4 Opinions, Suggestions from the Academics Community and independent organizations.** Retrieved 27 December 2011, from <http://www.oknation.net/blog/independentbai/2010/06/22/entry-4> (In Thai).

Wongkawe, K.. (2007). Academic movements, movements of community rights according to Thai law. In Anucha Thirakhanon (editor) . **Thai Khadi Research Journal: space and viewpoints on Thainess to international.** Pp.235-278. Bangkok: Thammasat University Press. (In Thai).

Your Environmental Rights. (2001). Retrieved 27 July 2011, from <http://www.environment.gov.za/enviroinfo/env/rights.htm>